

ПРО МАЙБУТНЄ ВИДАННЯ ОПИСУ БІБЛІОТЕКИ І. ФРАНКА

З 2005 року Відділ рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім.Т.Г.Шевченка НАН України вперше в науковій практиці вітчизняних текстологів-літературознавців почав підготовку видання науково-бібліографічного опису персональної бібліотеки письменника. Йдеться про унікальну особисту бібліотеку Івана Франка, яка є складовою його фонду у Відділі рукописів Інституту літератури ім.Т.Г.Шевченка НАН України, де зберігаються творчі рукописи світочів української нації (від XVI ст. до сьогодення).

Неповторність уцілілої книжкової колекції І. Франка — в її меморіальності. Вона дійшла до нас майже повністю за своїм істинним обсягом та рідкісним тематичним складом¹. Станом на 23 серпня 1944 р., за свідченням М.Д.Деркач, бібліотека нараховувала 7920 томів і 410 стародруків². Реальний же обсяг її значно більший — близько 12 тис. одиниць, адже більшість видань було скомпоновано власником у конволюти, деякі з них вміщують аж до 50-ти книжок, брошур, примірників журналів тощо.

Неповторна книжкова колекція І. Франка й за раритетністю видань, і за часом виходу їх у світ (від початку XVII до початку XX ст.), і за мовами: українською, німецькою, англійською, польською, французькою, італійською, іспанською, російською, латинською, грецькою, болгарською, румунською, угорською, сербською, церковнослов'янською та іншими. Ці книжки — здобутки світової художньої літератури, культури, історії, міфології, релігії, філософії, фольклористики; найновіші досягнення тодішньої соціологічної, педагогічної, політичної, економічної, природничої думки.

Великий книжковий комплекс максимально точно відбиває не лише коло читання геніального письменника-мислителя, а й його дивовижно багатогранні контакти зі світовою культурою. Бібліотека художника слова — це унікальний осередок тих текстів, які породжували його художні образи, ставали рушійною силою творчого процесу.

Композицію повного й об'єктивного Опису меморіальної бібліотеки І. Франка зумовив топографічний принцип, чітко означений її власником у "Списі..." та у власноручній нумерації на форзаці кожного тому й відповідно за порядком їх розташування у книжкових шафах письменника. Цю топографію книжкового зібрання не було порушено і в процесі зберігання його в Інституті літератури, куди особиста колекція І. Франка надійшла зі Львова в 1950 р. Збереженням та створенням алфавітного каталогу колекції ретельно опікувалась співробітниця Інституту З. Г. Крапивка.

Строге дотримання в Описі порядку обліку й розташування книжок, встановлених самим письменником, це, безперечно, вирішальна умова відтворення меморіальності бібліотеки. На щастя, книжкова колекція не зазнала з часу комплектування істотних змін і в своєму зовнішньому вигляді. Опис кожного тому цієї бібліотеки для літературознавця своєрідне входження в ауру незбагненої суті меморіальної речі: на ній — печать присутності великої творчої Особистості.

Концептуальний підхід до Опису особистої книжкової колекції І. Франка базується на правилах і нормах бібліографічної науки. Відомі окремі напрацювання російських науковців-бібліографів, результатами яких стали видання описів особистих бібліотек Л. Толстого, М. Горького³. Оскільки в Україні досі не здійснювався подібний науковий опис особистої бібліотеки письменника, і понятійний апарат цієї галузі національної бібліографії недостатньо розроблений, укладачам Опису бібліотеки І. Франка довелося

¹ Докладніше про історію бібліотеки І. Франка див.: *Мельник Я.* Особиста бібліотека Івана Франка // *Жовтень*. — 1986. — № 6. — С. 92–98.

² Відділ рукописів Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України (далі — ІЛ). — Ф. 3. — № 2278. ("Спис книжок бібліотеки І[вана] Ф[ранка] після томів", який власноруч вів письменник до 1982-ої книжки — далі "Спис...")

³ *Бібліотека Льва Николаевича Толстого в Ясной Поляне: Библиографическое описание: В 3 т. — М.; Тула, 1972–1999; Личная библиотека А. М. Горького: Описание: В 2 кн. — М., 1981.*

робити певні, зумовлені специфікою матеріалів, відхилення від бібліографічних стандартів. Авторським колективом було розроблено Інструкцію науково-бібліографічного Опису бібліотеки І. Франка, в якій викладено концептуальні правила й максимально враховано нестандартні ситуації (з найдетальнішими конкретними прикладами).

Насамперед в описі титульного аркуша кожного видання – строге дотримання мови правопису оригіналу. У бібліографічному описі використовуємо поширену систему скорочень (різними мовами); відтворюємо порядок і спосіб детального опису уточнень заголовку, текстових додатків, вихідних даних книжки, серії видання.

Окрім типових випадків, передбачених нормами бібліографії, прийнято певний порядок і спосіб опису нестандартних випадків. Наприклад, в описі фрагментів періодичних видань, скомпонованих тематично письменником у конволюті, окрім бібліографічних даних про журнал, обов'язково фіксується авторство й назва статті, якою цікавився І. Франко.

Вважаємо істотним у бібліографічному описі докладніше подавати дані про оправу тому (власницька оправа І. Франка, видавнича, власницька оправа іншої особи) з обов'язковою фіксацією змісту наклейок на верхній і нижній кришках оправи та корінці; про обкладинки (також і ті, що збережені в конволютах, часто за письмовою вказівкою письменника для палітурника).

Піклуючись не лише про збереження, а й про зручність користування бібліотекою і особливо – про її зразковий естетичний вигляд, І. Франко власноручно розмічав титульний аркуш для палітурника, визначаючи напис на корінці нової оправи. Бібліотека й нині вражає стриманою вишуканістю темних оправ із характерним золотим тисненням на корінцях. На багатьох корінцях збереглися також замовлені власником наклейки з коротким змістом конволюту, записані рукою І. Франка незмінним чорним чорнилом. Звертаємо увагу й на записи І.Франка “Змісту” конволюту (найчастіше на нижньому форзаці), іноді з його помітками в написаному.

Книжки цієї великої бібліотеки зберігають сліди невтомної роботи І. Франка – від автографів оригінальних творів письменника, вченого-енциклопедиста, записаних на вільних від друку фрагментах книжки, його емоційних роздумів і “розмов” з автором на її берегах – до численних поміток-асоціацій та правок друкарських помилок. Зокрема, неоціненний скарб для дослідників-франкознавців у бібліотеці становлять російські журнали “Отечественныя записки” (липневий номер) і “Вѣстникъ Европы” (жовтневий номер) за 1877 рік, на сторінках яких І. Франко записав густим дрібним почерком цілий ряд своїх оригінальних поетичних текстів, фольклорні та лінгвістичні матеріали. Чільне місце серед автографів письменника займає поема “Про богача, що їздив біду купувати (народна казка)”, записана на вузьких полях “Вѣстника Европы”. Тут же знаходимо і тексти незавершених поем “В гору, гризоти і бідности...” (друга частина) та “Посеред дворян й магнатів...”, 27 оригінальних “коломинок”. Початок поеми “В гору, гризоти і бідности...”, ліричні вірші “Не журись, шчо на свѣт оснь сумрачна йде...”, “Ні на дыло, шчо б виречи: та, оно праве...”, “Сльозами личенько ти не вмивай...” та “Матеріали язикові з Крехівщини” записано на вільних від друкованого тексту фрагментах журналу “Отечественныя записки”. У книжці поезій М. Некрасова І. Франко записав поряд із друкованим текстом свої переклади двох віршів російського поета (“У людей-то в дому – чистота, лепота...”, “Наконецъ, не горить уже лѣсъ”...); у виданні творів Джузеппе Джусти зберігся автограф підрядкового перекладу перших трьох строф його сатиричного вірша “La guigliothina a vapore” (“Парова гільйотина”).

Особливо ретельно описуємо печатки, штампи, графізми, наклейки на форзацах та сторінках тексту. Наклейка Бібліотеки НТШ подається із вказівкою на інвентарний номер. Дарчі написи, власницькі підписи та всі інші записи на форзацах, титулі та шмуцтитулі відтворюються повністю з дотриманням правопису оригіналу (зі вказівкою

на знаряддя письма та колір чорнила чи олівця). Уже в першому, готовому до друку томі Опису (близько 1200 позицій) зафіксовано власноручні записи Ю. Федьковича, В. Антоновича, М. Драгоманова, І. Нечуя—Левицького, В. Коцовського, К. Арабажина, К. Трильовського та багатьох інших відомих сучасників І. Франка. Отже, такий опис всебічно констатує дані для подальшого наукового вивчення історії книжки, її “біографії”.

За сторінками та рядками (згідно розроблених зразків) подаються помітки, підкреслення, відкреслення, закреслення, правки. Повністю відтворюються записи на полях і над рядками в друкованому тексті, залишені рукою письменника (зі вказівкою на знаряддя письма). Опис має на меті максимально точно зафіксувати цю, поки що невідому працю І. Франка.

Численні помітки та записи інших осіб, багато з яких залишаються невстановленими, в тексті Опису не відтворюються, лише зазначається їх наявність. Поодинокі помітки в цьому випадку (одна / дві) подаються із зазначенням сторінки.

Опис такого дорогоцінного книжкового зібрання не оминає також і даних про наявність нерозрізаних аркушів (із зазначенням сторінок) і, звичайно, свідчень про стан збереження кожного тому. Йдеться про фіксацію аркушів, яких бракує в книжці, про нарощені, підклеєні, надірвані, та такі, що неякісно обрізані; про пошкодження оправи та корінця.

Особливого значення набули в меморіальній бібліотеці великого письменника тогочасні каталожні картки, закладки, давні згини аркушів, засушені між сторінками фрагменти рослин, квіти. Вони зберігаються за фіксованим в Описі місцем їх виявлення.

З видрукуванням Науково-бібліографічним описом цієї бібліотеки прийде до читача і дослідника світ тих колосальних знань, які опановував геній великого мислителя й творця.

Тетяна Масляничук, Лариса Мірошніченко, Лариса Чернишенко

ФРАНКОВЕ СВЯТО В ТРУСКАВЦІ

Міжнародна наукова конференція, присвячена 150-річчю від дня народження Івана Франка, прикметна тим, що на ній розглядалися питання, пов'язані не лише з І.Франком, а й ще з одним великим українцем митрополитом Андреем Шептицьким.

Конференція відкрилася пленарним засіданням, яке благословив владика Ярослав Приріз. Учасників зібрання привітав також міський голова *Л.Грицак*.

На першому пленарному засіданні виступили директор Інституту історії церкви О.Турій і професор Київського національного університету ім. Т.Г.Шевченка *Г.Штонь*.

На конференції працювало дві секції. Першою, що мала назву “Митрополит Андрей, Іван Франко та проблеми української духовності”, керував професор Дрогобицького державного педагогічного університету ім. І.Франка *З.Гузар*. Він же виступив із доповіддю “Образ молитви у творах Івана Франка”. Значний інтерес викликала доповідь *Є.Пшеничного*, який виявив і опрацював неопублікований твір І.Франка “Причинки до культурної історії Західної України XVII—XVIII ст.”. З цікавістю вислухали учасники конференції доповідь *Л.Гулевич* “Християнський письменник о. Микола Устиянович в оцінці Івана Франка”. Дослідниця провела паралель між реальною працею о. Миколи Устияновича та персонажем оповідання І.Франка “Чума” о. Чимчикевичем.

Друга секція мала назву “Митрополит Андрей та Іван Франко в утвердженні націо-релігійної ідеї в Україні”. Головував на ній професор Львівського національного університету ім. І.Франка *М.Гнатюк*. З доповідями виступили *Б.Тихолоз* (“Біблійні топоси в іоносфері Франкового Мойсея”), *М.Легкий* (“Послання оквестії соціальної Андрея Шептицького в оцінці Івана Франка”).